

S. DURUGÖNÜL (Ed.), *Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu–Heykeltıraşlık ve Mimari Plastik Eserler*. İstanbul, 2013, Bilnet Matbaacılık, 315 sayfa (307 resim ile birlikte). ISBN: 978-605-4701-26-1

Betül GÜREL*

Arkaik çağdan başlayarak Hıristiyanlık Dönemi sonuna kadar olan yaklaşık 1400 yıllık bir zaman dilimi içinde tarihlendirilen 384 taş eserin değerlendirildiği bu katalog Mersin Üniversitesi *Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM)* Yayınları ve *Pitura Mersin Kitaplığı* kapsamında okuyucuya sunulmaktadır. Silifke Müzesi’nde yer alan eserleri okuyucuyla buluşturan bu kitap kapsamlı içeriğiyle Kalykadnos –Göksu– kıyısındaki Seleukeia (Silifke ilçesi) ile sınırlı kalmamakta ve Kilikia Bölgesi tarihini, Erken Hıristiyanlık Dönemi sonuna kadar olmak üzere, arkeolojik buluntular ışığında değerlendirerek bölge kültür envanterini görmemizi sağlamaktadır.

Söz konusu çalışmanın, arkeolojik buluntuları tanımlayarak benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalara yer vermesi, eserlerin tarihleme/tarih önerisi kriterlerini tartışması ve bu bilimsel çalışma için referans alınan kaynakları göstererek geniş çaplı bilimsel değerlendirmeleri sunmasıyla alışlagelmiş müze kataloglarından ayrılmaktadır. Günümüzde Arkeoloji Müzeleri’nin kazılarda, araştırmalarda ortaya çıkan veya hibe gibi yollarla müzeye gelen birçok tarihsel materyali barındırmasına rağmen yayını yapılmadıkça bu eserlerle ilgili verilere ulaşamadığımızı düşünürsek bu tür yayınların bilim adına katkısını azımsayamayız.

Kataloğa, *İçindekiler* (5), *Önsöz* (7-9), *Silifke Müzesi* (11-12) alt başlıklarıyla genel bir giriş yapılmaktadır. Çalışma kendi içinde beş ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla I- “*Kalykadnos (Göksu) Kıyısındaki Seleukeia (Silifke) ve Çevresi: Erken Hıristiyanlık Dönemine Kadar Anıtları ve Tarihi-Coğrafyası*” (13-23); II- “*Kalykadnos (Göksu) Kıyısındaki Seleukeia (Silifke) ve Çevresi: Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Anıtları ve Tarihi-Coğrafyası*” (25-34); III- “*Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi*” (35-152); IV- “*Arkaik-Roma Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu Değerlendirilmesi*” (153-182); V- “*Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi*” (183-315) başlıklarından oluşmaktadır.

Editör Serra Durugönül *Önsöz*’de “*Müze eserlerinin yayını yapmak her zaman eleştiriye açık olmuştur; çünkü eserlerin buluntu yerleri, dolayısıyla konteksleri belli değildir; bu da yorumlama ve özellikle tarihlendirme konularında dikkatli olunmasını gerektirmektedir*” diyerek bu tür çalışmaların titizlik gerektiren riskli çalışmalar olduğunu vurgulamaktadır. Yine *Önsöz*’de “*Müze eserlerinin değerlendirilmemesi sonucunda ülkemiz müzelerinde büyük eksiklik oluşmakta ve hem bilim insanları çalışma konularına karşılaştırma malzemesi bulma sıkıntısı çekmekte, hem de müze ziyaretçileri hiçbir bilgi alamadıkları için hızlıca müzeyi terk etmektedirler. Bilim ve turizm alanlarına katkı sunması öngörülen müzelerimiz bilimsel içerikli kataloglara sahip olmamaları nedeniyle adeta bir eser yığını, bir depo niteliğine bürünmektedirler*” şeklindeki ifadesiyle bu tür çalışmaların önemine dikkat çekmektedir.

* Arkeolog, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, betulgurel@akdeniz.edu.tr

Silifke Müzesi Müdürü İlham Öztürk, *Silifke Müzesi* (11-12) başlığı altında “müzenin Kalolitik çağdan Ortaçağa kadar kronolojik teşhire imkan sağlayacak kapasitede olduğunu” belirtmekte devamında müze binasının fiziki özelliklerinden ve tarihçesinden bahsederek hazırlığı devam eden diğer müze katalogları hakkında bilgi vermektedir.

Katalog, *Kalykadnos (Göksu) Kıyısındaki Seleukeia (Silifke) ve Çevresi: Erken Hıristiyanlık Dönemine Kadar Anıtları ve Tarihi-Coğrafyası* (13-20) başlığı ile Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan tarafından kaleme alınan makaleyle başlamaktadır. Müzede bulunan eserlerin yalnızca Silifke’den değil, Mut ve Gülnar ilçelerinden getirilen buluntuları kapsamı nedeniyle bölgesel bir incelemenin yerinde olacağı belirtilmekte ve öncelikle Dağlık (*Trakheia*) - Ovalık (*Pedias*) Kilikia Bölgesi’nin coğrafi sınırları çizilmektedir. Sonrasında Silifke ekseninde bölge tarihi ele alınmakta ve eski çağ kentlerindeki arkeolojik buluntuların bölge tarihini değiştirecek veriler sunduğundan bahsedilmektedir. Akhaimenid hakimiyetine ait izlerden, bölgedeki İskender egemenliğine, ardından Seleukos’lar ve Ptolemaios’lar arasında yaşanan iktidar mücadelesinin bölgeye etkilerinden, Hellenistik Dönem’den sonra başlayan ilk kentleşme faaliyetlerine ve bölgede Roma Dönemi’nde ivme kazanan mimari yapılaşmanın Sasani Kralı I. Şapur’un Kilikia’yı ele geçirmesiyle son bulmasına kadarki tarihsel süreç anlatılmaktadır. Bölüm sonunda *Bibliyografya ve Kısaltmalar Listesi* (21-23) yer almaktadır.

Kalykadnos (Göksu) Kıyısındaki Seleukeia (Silifke) ve Çevresi: Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Anıtları ve Tarihi-Coğrafyası (25-31) başlığını taşıyan II. bölüm Prof. Dr. Ayşe Aydın tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmaya, M.S. 5/10 yılında Tarsus’ta Yahudi bir Roma vatandaşı olarak dünyaya gelen Paulus’un Hıristiyanlığı yayması ve bir dünya dinine dönüştürmesi sonucunda Kilikia ve Isaura bölgelerinde Hıristiyan cemaatin nasıl oluştuğunun genel bir perspektifini yaparak başlanılmaktadır. Hıristiyanlığın resmi bir din ilan edilmesiyle artan inançlı nüfus ve bu nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan büyük kiliseler hakkında bilgiler verilerek, yıllar içinde değişen siyasi yapı, yapılan savaşlar, ortaya çıkan salgın hastalıklar, depremler ve kültürel etkileşimler neticesinde değişen mimari formlar kültürel kalıntılar ışığında incelenmektedir. Bölgede bulunan kilise formlarının gelişimi hakkında zamana ve ilintili kültürlerle ilişkin detaylı bilgiler verilirken yapılarda kullanılan mimari malzemeler, formların amaç ve işlevlere göre gösterdiği değişim, tapınak mimarisinin nasıl kilise formuna dönüştüğü gibi konulara da yer verilmektedir. II. bölüm *Bibliyografya ve Kısaltmalar Listesi* (31-34) ile tamamlanmaktadır.

III. bölüm Ulus Tepebaş (M.A.) ve Prof. Dr. Serra Durugönül tarafından ele alınan *Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Kataloğu ve Değerlendirilmesi* (35-152) başlığını taşımaktadır. Buradaki eserlerin nasıl gruplandırıldığı *Önsöz*’de (Durugönül, 7) şu şekilde açıklanmaktadır: “*Katalog’daki heykel ve kabartmalar; Tanrıçalar, Kadınlar, Erkekler, Tanrılar, Oturanlar, Kabartmalar, Sunaklar, Hayvanlar, Ayak/El ve Diğer olmak üzere tipolojik ve ikonografik olarak gruplandırılmışlardır. Bu sıralamada önce tam boy heykeller, sonra torsolar ve onları takip etmek suretiyle de başlar kendi içlerinde kronolojik olarak düzenlenmişlerdir*”. Bölüm içinde alt başlıklar halinde incelenen bu eserler özetle şöyledir: *Tanrıçalar* (37-47): 9 eserden oluşmaktadır, buradaki Tyche/Müz? Heykel Başı ve Aphrodite-Yunus Heykel Kaidesi ilk defa burada yayınlanmaktadır. *Kadınlar* (49-58): 11 eser yer almaktadır. *Tanrılar* (59-70): 12 eserden oluşan bölümde Silen Başı ilk defa burada yayınlanmaktadır. *Erkekler* (71-82): 14 eserden oluşmaktadır, Arkaik Asker Heykel Başı ilk defa burada yayınlanmaktadır. *Oturanlar* (83-90): 9 eserin yer aldığı bu bölümde Kybele Heykeli ilk kez yayınlanmaktadır. Bu bölümün sonunda *Oturan Heykellerin (Kybele Hariç) Değerlendirmesi* (89-90) başlığı altında eserler incelenmektedir. Oturan Heykeller’den beşinin buluntu yerinin belli, diğer üçünün ise belli olmadığı ancak yeri belli olanların diğerlerinin tarihlenmesi açısından büyük önem taşıdığından

söz edilmekte, Çaltıbozkır'da bulunmuş olan heykelin yanında bir de yazıtlı sunak olması nedeniyle eserin ölü kültüyle ilişkilendirilebileceği belirtilmektedir. İlgili bölümde “*Kontekslerinden ayrılmış bulunan Silifke Müzesi’ndeki bu eserlerin İmparatorluk zamanında standartları yüksek aileler tarafından mezarlarında kullanıldıkları ve bazı hallerde birden fazla heykel ile birlikte dikildikleri ortaya çıkmaktadır*” sonucuna varılmıştır. *Tarihleme Önerisi* (90) kısmında *oturan heykellerin* stilistik olarak birbirleriyle benzeştiği, bölgenin kendine özgü bir stil geliştirmesi nedeniyle Kilikia dışından örneklemeler yapmanın yanlış olacağı üzerinde durulmakta, bölgede bulunan karşılaştırma örnekleri ile Çaltıbozkır’dan getirilmiş olan heykelin yanındaki sunağın M.S. II. yüzyıl sonu III. yüzyıl başı zaman dilimini işaret ettiğine değinilmektedir. Ayrıca ilgili yüzyılların bölgede en fazla eserin üretildiği ve inşaa faaliyetlerinin artan refah dönemi olduğu belirtilmektedir. *Kabartmalar* (91-113): Bu bölümde 26 adet kabartma bulunmaktadır. Nike-Eros-Sporcu Kabartması, Silen-Kulak Kabartmalı Mimari Parça, Asker Kabartmalı Duvar Plakası, Kabartmalı Heroon Levhası, Yerel Giysili Figür Kabartmalı Stel ilk kez yayınlanmaktadır; *Sunaklar* (115-121): 6 sunağın bulunduğu bölümde, Sunak 1, Sunak 5 ve Sunak 6 ilk defa yayınlanmaktadır. *Hayvanlar* (123-133): 21 eser bulunmakta bunlardan 12’si ilk defa yayınlanmaktadır bu eserler: Boğa Başlı ve Üzüm Salkımlı Kabartma, Boğa Betimlemeli Kabartma, Arslan Heykeli 1, Arslan Heykeli 5, Arslan Heykeli 6, Arslan Heykeli 7, Arslan Heykeli 8, Arslan Baş 2, Kartal Heykeli, Koç Baş 1, Koç Baş 2, Leopar Heykeli’dir. *Ayak El ve Diğer* (135-141): 13 eser yer almakta bunlardan Konik Formu Güneş Saati ve Lahit ilk defa yayınlanmaktadır. Bölüm sonunda *Arkaik-Roma Dönemi Heykeltıraşlık Eserlerinin Değerlendirilmesi* (142-152) başlığı altında ilk olarak Silifke Müzesi Arkaik-Roma Dönemi Taş Plastik Eserleri’nin M.Ö. VII. yüzyılın ilk yarısı ile M.S. IV. yüzyıl arasına tarihlendirildiği ve bu eserlerin stil-kritik karşılaştırma örneklerinin ışığında oluşturulmuş bulunan kronolojik gruplandırmaya göre, en yoğun olarak M.S. II. ve M.S. III. yüzyıllarda üretilmiş olabilecekleri görüşü ileri sürülmektedir. Dağlık Kilikia’da taş eserlerin Seleukos I. Nikator’un M.Ö. 301’de Seleukeia kentini kurduktan sonra dağlık kesim olan Olba teritoryumunda yoğunlaşmaya başladığı ve artık yerel Kilikia heykeltıraşlık sanatından söz edilir duruma gelindiğinden bahsedilmektedir. Bölge müzelerinde bulunan Arkaik ve Klasik dönemlere ait eserlerinin yerel üretim olma ihtimalinin düşük olmasının nedeni ise, bölgenin eskiçağ kültür ve iktisadi tarihi bakımından ele alındığında bu kalitede eserleri üretecek sanatsal alt yapının Kilikia’da henüz oluşmamasına bağlanmaktadır. Bu duruma istisna olarak Meydancikkale’de bulunan Arkaik Dönem mezarının önünde bulunarak müzeye getirilen iki “*Karyatid*” gösterilmektedir. Roma Dönemi Dağlık Kilikia yerel sanatının bölgeye ait kaya kabartmaları üzerinden tartışılabilirdiği aynı zamanda oturur pozisyonda kireçtaşı mezar heykelleri ile *in situ* konumda bulunan iki mezar stelinin Roma Dönemi stili hakkında bilgi verdiği belirtilmektedir. Bölümde yerel üretim ile ilgili verilen bilgilere göre: Klasik Dönem’de daha ziyade Attika etkili, batıdan münferit ısmarlama söz konusuysen, Hellenistik Dönem’de dışardan etkilerin azalmasıyla yerel bir tarz ve Roma Dönemi’nde ise yerleşmiş bir yerel okuldan bahsetmek mümkün görünmektedir. Öyle ki, Olba teritoryumu kabartmaları ve bölgeye ait olan üç boyutlu oturur vaziyetteki mezar heykelleri Hellenistik Dönem’den Roma Dönemi’ne kadar benzeşmekte bu da uzun soluklu yerel bir okulun işbaşında oluşunu mümkün kılmaktadır.

Bu değerlendirmelerin ardından müzede bulunan eserler kronolojik sırayla ele alınmaktadır. Müzede nicelik bakımından M.S. II. yüzyıl eserlerinin fazla olması Roma İmparatorluğu’nun M.S. II. yüzyılda artan refah düzeyi ve sanatsal üretimin yoğunlaşmasıyla doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Bölüm *Bibliyografya ve Kısaltmalar Listesi* ile sonlandırılmaktadır.

IV. bölüm, Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan tarafından ele alınmıştır ve *Arkaik-Roma Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Kataloğu Değerlendirilmesi* (153-182) başlığını taşımaktadır.

Bu bölümde 36 eser yer almaktadır, ilk defa bu katalogda yayımlanan eserler: 2 Attik-İon Kaide, 1 Sütun Tamburu, 1 Spiral Yivli Sütun, 2 Sütun, 2 Dor Başlığı, 16 Korinth Başlığı, Sütun Başlığı, 2 Architrav-Friz, 1 Tholos'a ait Mimari Blok, 3 Sımalı Konsollu Korniş ve 1 Niş Apsisi'dir. Bölüm sonunda yapılan *Değerlendirme*'de (178-179) mimari elemanların defineciler için fazla anlam ifade etmemesi nedeniyle müzede bulunan mimari elemanların bölgeye ait olduğu ve bu durumun Seleukeia ve çevresindeki antik kentleri ve kullanılan formları tanımak açısından bilgiler sunduğu belirtilmektedir. Silifke Müzesi'nde bulunan en erken örneğin geç Arkaik Dönem (?) mantar başlık (kat. no. 126) ile Klasik Dönem'e ait iki eserin de yüksek torus'lu kaideler (kat. no. 118-119) olduğu ve bu eserlerin ortak özelliğinin Meydancıkale'den geldiği yönünde bilgiler verilmektedir. Bunlar dışında kalan eserlerin Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlendiği ve eserlerin büyük kısmının M.S. II. yüzyılın 2. yarısına ve M.S. III. yüzyıla tarihlenmesi neticesinde imar faaliyetlerinin hangi dönemde arttığı hakkında fikir verdiği belirtilmektedir. Bölüm *Bibliyografya ve Kısaltmalar Listesi* (180-182) ile bitirilmektedir.

Kitabın son bölümü Prof. Dr. Ayşe Aydın tarafından *Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Katalogu ve Değerlendirilmesi* (183-298) başlığı altında 228 esere yer verilerek oluşturulmuştur. Bu bölümde yer alan ve ilk defa yayını yapılan eserler: 122 Korinth Başlığı, 3 Çift Sütun Başlığı, 1 Korinth Başlığı ve Sütunu, 2 Korinth Başlığı-Altar Ayağı, 5 Paye, 4 Kaide, 10 Sütun Gövdesi, 1 Anıtsal Portal Başlığı, 14 Kompozit Başlık, 1 Korinth Plaster Başlığı, 1 İki Bölümlü Hayvan Protomlu Başlık, 3 Çift Sütun Başlığı, 10 İmpost, 2 Figürlü Levha, 1 Levha, 5 Levha Parçası, 1 Ambon Balkonuna Ait Levha Parçası, 1 Ambon Yan Merdiven Levhasına Ait Parça, 3 Postament, 2 Çift Sütun Kaidesi, 2 Çift Sütun Gövdesi. Eser kataloğunun ardından *Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi Mimari Elemanlarının/Süslemelerinin Değerlendirilmesi* (299-307) başlığı altında buluntular incelenmektedir. Bu bölümde yoğunlukla sütun başlıkları üzerinde durulduğu görülmektedir. Yazar bölge geneline bakıldığında korinth stilinin ana başlık tipi olarak seçildiğini söylemekte ve geniş bir kaynakça repertuarıyla başlıkları formları, motifleri, işçilikleri yanı sıra pek çok detay özellikleriyle ele alarak değerlendirmektedir. Ayrıca makalede yer verilen sütun başlıkları, sütunlar, plaka ve levhalar gibi mimari unsurlar örnekler ışığında yorumlanmakta ve benzer eserler ele alınarak tarihlendirilmektedir. Katalog bu bölümde yararlanılan *Bibliyografya ve Kısaltmalar Listesi* (308-315) sunularak sonlandırılmaktadır.